

Háttal a jövőnek Banner Zoltán:
 Árkossy István
 Mentor Könyvkiadó,
 Marosvásárhely, 2011

Monográfiát a teljesség igényével írnak a szerzők, egy (mono)téma minden apró részletét, dimenzióját, médiumát *tudós alázattal, szorgalommal és alapos-sággal* kell fölterképezni, be kell helyezni a témát a trendekbe, a szerzőt a kánonokba stb.

Banner Zoltán szem előtt tartotta a műfaj kritériumait, amikor megírta Árkossy István jeles grafikusunkról és kiváló kortárs festőnkéről nagyívű, stílusában is kimunkált esszé tanulmányát, de ő nemcsak tudós, nemcsak képzőművész-szakíró, hanem művész is, így az olvasó kivételes élményben részesül: két szellem segítségével azon a magaslaton pillanthat szét, ahol a műsák laknak, ahová csak kivételes személyek léphetnek.

Könnyű dolga volt Bannernek, és mégis nehéz. Évtizedek közös küzdelmei, az erdélyi sors, Kolozsvár, ráadásul szoros barátság köti őt Árkossyhoz, ami azt is jelenthetné, hogy túl közelről, a citológus szemével többet lát és láttat a sejtekből, a részekből, mint az egészből.

Nem így történt. Mindjárt az elején a teremtés misztériumát bontja, bogoztatja, s állítja fel azt a tételt, amely Platón óta egyetlen gondolkodót sem hagy nyugton.

Adott a világ, s ahhoz a művésznek így vagy úgy, de viszonyulnia kell, vagy ő teremti azt?

Banner válasza erre a kérdésre hasonlatos az aranymetszés szabályához: „*Mert minden igazi grafikus megrajzolja, minden igazi festő megfesti és minden igazi szobrász megmintázza, megfaragja az egész teremtett világot*” (5.).

Tehát nem ábrázol, hanem mintáz és teremt. Valahol a Teremtő munkáját ismétli meg – ember módra.

S van még egy leütése Bannernek, amellyel már az Időt babrálja: „*De nem a rajz állítja meg az Időt, hanem az Idő attól a pillanattól ketyeg, hogy a papírra helyezett pontból elindul a vonal a maga mentében*” (5.).

Ezzel a két kijelentésével kinyitotta azt a bizonyos szelencét, amelybe a szeleket és a viharokat zárták vala, nem is történik más egyéb a monográfia utolsó betűjéig, mint ezeknek a szeleknek és a viharoknak kérdésekkel, hipotézisekkel, összevetésekkel történő hajkurászása: A „*megkövesedett Időből*” ered, fakad a művészet, vagy a grafikus-festő vonalának elindu-

lásával kezdődik? Hol van (és van-e egyáltalán?) a kezdete és a vége a vészterhes elemnek, a bűvös vonalnak? „Ábrázolta” az ősember a barlang falán-mennyezetén a bölényt, vagy megidézte, és ezáltal legyőzte annak szellemét?

Banner fegyelmezett monográfus, szép elrugaszkodása után elvégzi ő pedánsan az Árkossy-életmű korszakolását, ír a kezdetekről, mesterekről, a kolozsvári képzőművészeti iskolákról, a grafika ottani csúcsairól, pályatársakról, az áttelepülés fájdalmairól, annak zárnyító hatásáról is, de szerencsére nem terheli meg munkáját adatokkal, nevekkel, tényekkel, ellenkezőleg: nagy mesterségbeli tudással és rutinnal szerkeszt intarziás szöveget, beiktat részleteket Árkossy vallomások leveleiből, idézi Páskándi Géza, Lászlóffy Aladár, Kepes György és mások zseniális észrevételeit, így áll össze a gazdag életműről – most már szavak segítségével – a műélvezők, olvasók számára készült Árkossy-kép.

Ott tanácsos árgus szemekkel figyelni Bannert, ahol – Kepes Györgyre hivatkozva – összeköti például két művész, Paul Klee és Árkossy István művészetének szálait. Nem hatásról beszél, hanem vonal-elméletekről, arról a kínról és gyönyörről, amely meggyötri, illetve fölemeli a művészt, amikor úgy tudja elindítani a papíron, vásznon, lemezen a tollát, ecsetjét, karcoló szerszámát, hogy azt aztán soha-soha leál-lítani nem tudja, mert az a Tér és az Idő mezejére vezet, más szavakkal a virrasztás, a töprengés soha véget nem érő arzenál-kazamatáiba.

S ha Banner okfejtéseinek, allúzióinak a továbbgondolására is vállalkozunk, élénk toppan Paul Klee *Angelus Novus* képe, amelyet Walter Benjamin magyarázott nagy beleéléssel. Ővele, Paul Klee angyalával azonosítható Árkossy.

Illetve dehogysis azonosítható!

Inkább vég nélküli meditáció indul meg bennünk a vélt hasonlóság láttán, elméletet szöhetünk az élet két alaptörvényéről, a születés és a pusztulás misztériumáról.

„*Dieser Sturm treibt ihn unaufhaltsam in die Zukunft, der er den Rücken kehrt, während der Trümmelhaufen vor ihm zum Himmel wächst. Das, was wir den Fortschritt nennen, ist dieser Sturm*” – írja Walter Benjamin. Vagyis:

„Ez a vihar feltartóztathatatlanul űzi őt a jövő felé, amelynek ő hátat fordít, miközben a törmelékhalom előtte az égig nő. Az, amit mi haladásnak nevezünk, ez a vihar.”

Bizony, nem könnyű sem követni, sem elfogadni a bizarr kép magyarázatát, mégis a múlt, a történelem, a pusztulás (pusztítás!), az elmúlás és az újjászületés fortyogó, rotyogó katlanában kereshető, található a létezés minden élőlénye, tárgya, objektuma.

Annyira berögződött tudatunkba az evolúció (rög)eszméje, hogy nem tudunk sem gondolatot, sem akarást, sem törekvést, de még egy egysejtűt sem elképzelni másképp, csak úgy, hogy annak fejlődnie, változnia kell, előre kell lépnie, újat kell fölmutatnia, mert erről szól a világ. Ezért dermesztő figura Paul Klee anyyala, aki háttal áll a jövőnek, ezért hideglelős Walter Benjamin figyelmeztetése, az evolúció nem más, mint ezt az anygalt tovasodró vihar.

Csakhogy az *Angelus Novus* nem jószántából halad a jövő felé a múltból, a szél, amely sodorja, a paradicsomkert irányából fúj, vagyis az édeni boldogságból a boldogtalanság felé. Hiába írták meg az utópisták álmaikat, hiába festették valaha az aranykort a piktorok, az orwelli idők, az ellenutópiák korát éljük.

Tehet valamit a művész ez ellen? Úgy tűnik, igen. Árkossy István, miközben kijárta a XX. századi modern, avantgárd iskolát, a szürrealizmus cirrus felhőibe kapaszkodva visszatért a reneszánszhoz és a romantikához.

Két eszköze, fegyvere volt, amellyel megnyerte ezt a csatát: az esztétikum, a szép iránti rajongó szeretete és a mesterségbeli tudása. Olyan tökélyre vitte Leonardo, Tiziano, Michelangelo munkamódszereit, hogy sorozatot is indított a nagyok arcképeinek és valamelyik munkájukból kiragadott fragmentumának a megfestésével, most ezen a képsoron dolgozik.

De még ennyi allúzióval, példabeszéddel, a szellemtársak idézésével sem jutottunk el Árkossy István művészetének valódi lényegéhez. Legtöbb festménye János apostol *Jelenések könyvének* látomásaihoz, Hieronymus Bosch (sokan a szürrealizmus előfutárának nevezik!) *Utolsó ítéletének*, illetve *Gyönyörök kertjének* bizarr kép- és színvilágához hasonlítható, annyi különbséggel, hogy Árkossynál hiányoznak az emberalakok és a szörnyek, inkább sziklák, hegyek, hajótestek, űrhajókra hasonlító szerkezetek kapnak antropomorf jelleget. Igen, szelíd s mégis félelmetes távlatuak Árkossy képei, amelyeken – és itt ismét szívesen idézzük Bannert – „A végtelenségig kinyílnak a horizontok, kiemelt szerephez jutnak az ég (Kozmosz)

változásai, a felhők formaképzetei (...), s már nemcsak eszköze, hanem tárgya festészetének a fény.”

Ez az eszenciája az Árkossy-életműnek, és ez a legjobb summája a monográfiának. Mind az ecset megszállottja, mind a szakíró tudja, hogy a műélvezet kettős tudatállapot: a néző, az olvasó, a zenehallgató saját tudatállapotát igyekszik megosztani az alkotóval, és az alkotó eleve a Nagyérdemű lelkébe, tudatába, zsigereibe, agytekervényeibe akar beköltözni művével, ez a *beavatás*; és ez akkor is így van, ha hatlábú lovat fest valaki, és akkor is, ha az ég, a föld, a kozmosz ontológiai gomolygását viszi vászonra, mint Árkossy.

Kiegészítésképpen egy megjegyzést kell hozzáfűzünk a monográfia eszmerendszeréhez, mégpedig azt, hogy Árkossy István számára nemcsak esztétikai feladat a festés, hanem *morális indíttatású kötelesség is*. Emiatt tud megmaradni tisztának. A tisztaság, a rend, a fegyelem legalább annyira jellemzője művészvilágának, mint a színek, vonalak kavalkádja, mint a jó kompozíció vagy mint a kozmikus dimenzió. Emiatt a – bizonyára alkati tulajdonságából eredő – tisztaságigény miatt szelídülnek János evangélista, Bosch, Bruegel, Picasso szörnyetegei, torzszülöttei álomfigurákká, s vegyülnek el az ég és föld között lebegő, vízen, felhőháton úszó tárgyak, égitestek, fénysugár-utak, szívárvány-szegmentumok, épületmaradványok, ékszerek, briliáns tárgyak tömkelegében. Nem borzongatnak, hanem ámulatba ejtenek, s kín, szorongás helyett esztétikai gyönyört váltanak ki a szemlélődő nézőben. Hiányzik ugyan az ember, de ott van a keze nyoma, és nemcsak azt véljük látni, amit eddig alkotott, hanem azt is, amit a távoli jövőben teremteni fog, hisz az *Angelus Novus* arrafelé halad.

*

A könyv grafikai előállítás, kivitelezése, külalakja méltó a témához. A címlapon Árkossy egyik legjobb festményén a kozmosz és a föld párbeszéde folyik, kedvenc színébe, a lilásbarnába ágyazza ezt a néma párbeszédet, s a tárgyak származhatnak mind az Úr, mind pedig az Ember kezétől.

A könyv második fele album, Árkossy István legjobb grafikáinak és festményeinek fénymásolatait szerkesztette a monográfiába a kiadó. A magyarázó szöveg után nagyon kellemes az álomszerű munkák fény- és színvilágába, a titokzatos alakok misztériumába behatolni. A lebegés, a súlytalanság csodálatos érzetében, élményében részesül az olvasó-néző, és rendhagyó esztétikai élvezet kábulatával csukja be és teszi le kezéből a könyvet.

Hegedűs Imre János